

Italijos nacionalinė bibliotekų tarnyba (SBN): jungtinė bibliotekų paslaugų infrastruktūra ir bibliografinė apskaita

Gabriella CONTARDI

Italijos bibliotekų suvestinio katalogo ir bibliografinės informacijos centrinis institutas, Roma, el. p. g.contardi@iccu.sbn.it

Straipsnyje apžvelgiama Italijos nacionalinė bibliotekų tarnyba (SBN), remiama Italijos kultūros paveldo ministerijos, ir naujoji SBN sistema. SBN nacionalinio koordinacinio komiteto inicijuotame projekte, remiantis galimybių studijoje pateiktais pasiūlymais, buvo atkreiptas dėmesys į būtinybę sukurti duomenų bazę, kuri suteiktų infrastruktūrinį pagrindą nacionaliniu mastu teikiamoms bibliografinėms paslaugoms. Ši duomenų bazė tobulinama atsižvelgiant į projekto tikslus, kurie numato bibliotekoms skirtų paslaugų tinklo plėtrą ir skirtingų kultūros paveldo sričių bendradarbiavimą.

Reikšminiai žodžiai: Nacionalinė bibliotekų taryba; bibliografinė apskaita; suvestinis katalogas.

1. SBN – Italijos nacionalinė bibliotekų tarnyba

Italijos nacionalinė bibliotekų tarnyba (*Servizio Bibliotecario Nazionale – SBN*), kurią remia Italijos kultūros paveldo ministerija, grindžiama valstybės, regioninės valdžios ir universitetų bendradarbiavimu, kurį koordinuoja Italijos suvestinio katalogo ir bibliografinės informacijos centrinis institutas (*Istituto Centrale per il Catalogo Unico – ICCU*).

Vienas iš ICCU tikslų – parengti Italijos bibliotekų bendradarbiavimo strategiją, skirtą paslaugų visoje šalyje plėtrai. Žinių apie bibliografijos rinkinius sklaidos tikslu institutas taip pat remia ir koordinuoja XVI a. itališkų leidinių duomenų bazės, nacionalinio rankraščių registro ir Italijos bibliotekų žinyno plėtrą. ICCU, būdamas atsakingas už visų rūšių medžiagos (nuo rankraščių iki multimedijos dokumentų) standartų ir taisyklių rengimą, perėmimą ir sklaidą, remia Italijos bibliotekų katalogavimo veiklą. Propaguodamas metaduomenų standartus, susijusius su Italijos skaitmenine biblioteka (BDI), jis atlieka SBN ir skaitmeninio projektus koordinuojančios institucijos funkciją.

SBN – tai galutiniams vartotojams teikiamų paslaugų tinklas. Juo siekiama įveikti fragmentiškumą, kuris, kaip tipiškas visos Italijos kultūros ir politikos istorijos bruožas, yra būdingas ir bibliotekų struktūroms. Keliamas tikslas nacionaliniu lygiu teikti paslaugą, grindžiamą suvestinio elektroninio katalogo valdymu ir keitimusi ištekliais: teikti prieigą prie dokumentų ir užtikrinti jų gaunamumą.

Nuo 1992 m. SBN yra Italijos bibliotekų nacionalinis tinklas, kurio paskirtis – Italijos suvestinio katalogo sudarymas ir bibliografinė apskaita laikantis tarptautinių nuostatų (rekomendacijų) dėl visuotinės bibliografinės apskaitos ir visuotinio leidinių gaunamumo.

Bibliotekos sujungtos su centriniu serveriu, kuris vadinamas Indeksu; jame bibliotekos sudaro arba iš jo parsisiunčia bibliografinius įrašus, o Indeksas savo ruožtu priima buvimo vietas (fondų pateikties) duomenis. Nauji įrašai gali būti rengiami palaikant interaktyvų ryšį su Indeksu. SBN visada buvo naudojami struktūruoti duomenys (SQL), o ne „horizontalūs“ įrašai (kaip UNIMARC), taip atsižvelgiant į Funkcinius reikalavimus bibliografiniams įrašams. Tai leidžia susieti aprašus vartojant tokias sąvokas, kaip „gretutinės antraštės“, „kitos antraštės“, „kitos laidos“. Įrašai sudaromi tik vieną kartą, o vėliau naudojami daug kartų; kiekvienas įrašas gali būti tobulinamas taikant skirtingus korekcijos (autoritetingumo) lygmenis, apie pakeitimus informuojant procese dalyvaujančias bibliotekas.

Akivaizdžiausi sistemos privalumai yra šie:

- išteklių ekonomija bibliotekose, ypač viešosiose: jos parsisiunčia daugiau kaip 90% savo dokumentų įrašų;
- tai, kad duomenys atsispindi nacionalinėje duomenų bazėje, palengvina tarpbibliotekinio abonemento paslaugų teikimą;
- bibliografinė apskaita Italijos leidinių bibliografinio aprašo (dokumentavimo) ir autoritetinių įrašų rengimo lygmeniu;

– bibliotekų bendradarbiavimas, kuris skatina profesinį Italijos bibliotekininkų tobulėjimą.

Šiuo metu Italijos suvestiniame kataloge, kurį pildo beveik 4000 SBN dalyvaujančių bibliotekų, yra apie 10 000 000 dokumentų bibliografinių įrašų, duomenys apie 3 000 000 autorių ir apie 43 000 000 fondo duomenų pateikčių. Tai daugiausia šiuolaikinių ir senųjų (iki 1831 m.) leidinių, spausdintinių ir rankraštinųjų natų bibliografiniai įrašai.

2. SBN Indekso plėtra (2001–2003 m.): tikslai

2000 m. dėl sėkmingai veikiančio tinklo atsirado galimybė vykdyti naujų koordinuotų SBN paslaugų projektą, kurio tikslas buvo praplėsti nacionalinės duomenų bazės pagrindus teikiamas paslaugas ir sukurti bibliotekoms skirtą infrastruktūrą bei, įgyvendinus skirtingus dalyvavimo lygmenis, padidinti bibliotekų – SBN dalyvių – skaičių.

Indekso plėtros projektas buvo grindžiamas integracija, nauja Indekso centrinės duomenų bazės plėtros koncepcija ir jos atvirumu kitoms sistemoms, taip pat skirtingų bendradarbiavimo lygmenų valdymu.

Pagrindiniai projekto tikslai buvo:

– aparatūros ir programinės įrangos technologinis atnaujinimas;

– prieigos prie SBN Indekso suteikimas SBN sistemoje nedalyvaujančioms bibliotekų valdymo sistemoms, kuriose taikomi labiausiai paplitę bibliografiniai formatai (UNIMARC, MARC21);

– skirtingų bendradarbiavimo lygmenų valdymas;

– naujų veiklos rūšių, pavyzdžiui, įrašų kopijavimo ir neknyginės medžiagos katalogavimo, plėtra;

– valdymo ir stebėsenos funkcijų plėtra, kurios tikslas – tobulinti duomenų bazės sistemą ir jos pagrindus teikiamas paslaugas;

– suderinamumas su SBN bendrai naudojama programine įranga;

– dabartiniu metu veikiančių nacionalinių duomenų bazių, kurios buvo kuriamos taikant skirtingus metodus, integracija: duomenų bazė „Šiuolaikiniai ir senieji leidiniai“ buvo kuriama kataloguojant elektroniniu būdu centriniam Indekse; duomenų bazės „Spausdintinės ir rankraštines natos“ buvo kuriamos pačiose bibliotekose, naudojant duomenų įvedimo programinę įrangą, ir vėliau duomenys buvo siunčiami paketais į centrinę sistemą; autorių (asmenų vardų) autoritetiniai įrašai buvo perkelti iš SBN Indekso į specifinę duomenų bazę ir naujinami centralizuotai. Naujajame Indekse viena duomenų bazė aprėps šiuolaikinius ir senuosius leidinius, spausdintines ir rankraštines natas, autorių autoritetinius failus, taip pat semantinius kreipties elementus (dalykinius ir sisteminius), publikavimo vietas standartizuota forma, spaustuvinių ženklus;

– naujoji Indekso duomenų bazė suteiks galimybę elektroniniu būdu kataloguoti skirtingas medžiagos rūšis: spausdintines ir rankraštines natas, grafinę ir kartografinę medžiagą;

– atvira technologinė struktūra, grindžiama įprastais interneto protokolais (TCP/IP, HTTP, XML/XSL, SOAP, JMS ir kt.), suteikia prieigą iš kitų bibliotekų valdymo sistemų, naudodama SBNMARC protokolą.

3. Naujas protokolas SBNMARC

Reikėtų paaiškinti, kas yra SBNMARC protokolas, nes tai nėra naujas MARC formatas. Galima išskirti dvi paslaugų rūšis: paslaugos, teikiamos atjungties būseną, ir paslaugos, susijusios su paskirstytu elektroniniu katalogavimu. Standartiniai UNIMARC ir MARC21 įrašai rekonvertuojami į SBN struktūruotus duomenis jų paketinio importavimo metu, o struktūruoti SBN duomenys juos eksportuojant konvertuojami į UNIMARC ir MARC21. Sąveikaujant vietinių bibliotekų valdymo sistemoms ir Indeksui, paskirstytam katalogavimui naudojamas SBNMARC protokolas ir XML pranešimai bei taikoma MARC sąvokomis bei atributais grindžiama schema.

Teikiant su paskirstytu katalogavimu susijusias paslaugas, vietinės sistemos sąveikauja su Indeksu. Teikiamos šios elektroninės paslaugos:

– paieška (dokumentų ir autoritetinių duomenų);

– informacija apie fondų duomenis, kuri gali būti dvejopa: dokumentas yra bibliotekoje ir (arba) bibliografinis įrašas yra vietinėje duomenų bazėje. Pastarasis atvejis naudingas bibliotekoms, norinčioms gauti kitų bibliotekų modifikuotus įrašus;

– katalogavimas (bibliografiniai įrašai, autoritetiniai įrašai);

– redagavimas (bibliografiniai įrašai, autoritetiniai įrašai, siūlomi pataisymai);

– duomenų suderinamumas (kitose bibliotekose modifikuotiems įrašams gauti).

Siekiant palengvinti kitų bibliotekų valdymo sistemų sąveiką su Indeksu, be tarptautinių standartų (tokių kaip simbolių kodavimo standartas Unikodas) taikymo, vykdamas projektą atlikta daug SBN centrinės sistemos patikrų (duomenų nuoseklumo ir būtinumo).

4. Bibliotekų bendradarbiavimas: lankstumas ir dalyvavimo lygmuo

Naujasis Indeksas pretenduoja tapti bibliotekų paslaugų infrastruktūriniu pagrindu ir padėti didinti SBN dalyvaujančių bibliotekų skaičių, todėl projekte numatyti skirtingi bendradarbiavimo lygmenys:

– bibliografinis dalyvavimo lygmuo bibliotekoms, kurios gali tik parsisiųsti įrašus ir nustatyti jų buvimo vietą;

- katalogavimo lygmuo bibliotekoms, kurios taip pat gali sudaryti naujus bibliografinius įrašus, tačiau nereikalaujantis iš jų duomenų suderinamumo;

- visiškas dalyvavimas bibliotekoms, kurios kataloguoja ir modifikuoja įrašus bei gauna kitų bibliotekų modifikuotus įrašus savo vietiniam katalogui.

Bibliotekoms suteikta galimybė pasirinkti gaunamų duomenų apimtį pagal savo vartotojo profilį, į kurį atsižvelgdamas jos nusprendžia, ar suinteresuotos gauti specifinius duomenis (116 laukas grafinei medžiagai; 120, 121, 123 ir 124 laukai kartografiniai medžiagai; 125 ir 128 laukai natų leidiniams) kiekvienos medžiagos rūšies autoritetiniame faile, papildomai prie individualių autorių autoritetinių duomenų (unifikuotų antraščių, dalykų, spaustuvinių ženklų ir kt.) ir ar jos gali sudaryti, modifikuoti, ar tik parsisiųsti ir naudoti autoritetinius įrašus.

5. Atvira prieiga SBN nepriklausančioms bibliotekų valdymo sistemoms ir SBNMARC protokolo sklaida

Daugiau kaip 20 kompanijų – programinės įrangos gamintojų – paprašė leidimo testuoti SBNMARC, o 16 kompanijų įsigijo atitiktis SBNMARC sertifikatus. Savaiame suprantama, kad ne visos SBN taikomos katalogavimo programos su Indeksu sąveikauja tuo pačiu lygmeniu: kai kuriose bibliotekų valdymo sistemose taikomi moduliai skirti tik paieškai ir buvimo vietai nustatyti; daugumai jų būdinga ir daugiau funkcijų, tačiau neleidžiama sudaryti naujų įvedinių visiems autoritetiniams failams ar pildyti specifinei medžiagai skirtų koduotų duomenų laukų. Penkios bibliotekų valdymo sistemos įsigijo aukščiausio lygmens atitiktis SBNMARC sertifikata visiems autoritetiniams failams ir specifinei medžiagai.

Dabartiniu metu naujasis SBNMARC protokolas naudojamas 16-oje iš 69 SBN mazgų. Tikimasi, kad 2009 m. bus sukurti dar keturi mazgai, kuriuose veiks sertifikuotos bibliotekų valdymo sistemos. Tikėtina, kad iki 2011 m. pabaigos visuose veikiančiuose mazguose, naudojančiuose senąjį SBN protokolą, bus pakeista programinė įranga, ir teikiant Indekso paslaugas bet kuriai vartotojų grupei bus galima naudoti vieną ir tą patį protokolą. Tai palengvins tolesnę plėtrą ir naujų paslaugų teikimą ateityje.

6. Baigiamoji veiklos krypčių apžvalga

Nuo 2004 m. Indekso plėtros kryptis buvo sąveika, grindžiama supaprastintu protokolu ir bendradarbiavimo profilių įvairove – tai leido bibliotekoms pasirinkti ne tik bibliotekų valdymo sistemą iš didesnio SBNMARC atitinkančių taikomųjų programų skaičiaus, bet ir bendradarbiavimo lygmenį. Mes jau pasirenę naudotis

privalumais – įgyvendinto projekto rezultatais, tačiau būtina būti atsargiems, kad pasirinkimo įvairovė nedarytų neigiamo poveikio bendradarbiavimui ir bibliografinių įrašų kokybei. Indeksas visoms su ta pačia vietine duomenų baze sujungtoms bibliotekoms suteikia vieną vartotojo profilį.

Vienu metu bibliotekos į mazgus buvo vienijamos pagal teritorinį kriterijų, nes toje pačioje teritorijoje esančios bibliotekos tenkina skirtingus tos pačios vartotojų grupės poreikius, bet šiandien būtų ne pro šalį peržiūrėti vienijimo kriterijus, atsižvelgiant į bibliografinę apskaitą, t. y. kataloguojamų duomenų kokybę ir išsamumą. Tiksliau tariant, būtų tenkinami abu – ir kokybės, ir išsamumo – kriterijai, jei laikytume, kad OPAC yra vartotojams skirti katalogai, o vietinės SBN duomenų bazės – katalogai, skirti bibliotekininkams. Bibliotekos, susietos su skirtingomis bibliotekų valdymo sistemomis, gali siųsti bibliografinius duomenis ir naujinti vienintelį OPAC, o bibliotekos, susietos su ta pačia vietine sistema, gali naujinti skirtingus OPAC; tačiau išlaikyti suvestinio katalogo, sudaryto daugelio tokių skirtingas bibliotekas vienijančių „mazgų“ pagrindu, nuoseklumą yra nepalyginamai sunkiau. Duomenų suderinamumo dėka kiekvienas mazgas gauna aukščiausiu autoritetiniu lygmeniu kataloguojančių bibliotekų naujinamus bibliografinius įrašus, o OPAC gali būti tobulinami juos papildant išsamesniais bibliografiniais įrašais; tuo tarpu suvestiniame kataloge neįmanoma nustatyti faktinio bibliografinių įrašų, kuruos parengia skirtingos vienam mazgui priklausančios bibliotekos, lygmenį. Todėl tikimasi, kad abi – Florencijos ir Romos – nacionalinės bibliotekos ateityje priklausys vienam SBN mazgui ir katalogavimą atliks aukščiausiu lygmeniu, taip pat galės siųsti savo įrašus į du skirtingus vartotojams paslaugas teikiančius OPAC.

SBN valdymo komitetas rengia nurodymus ir apibendrina gerąją praktiką, siekdamas apsaugoti SBN nuo nereguliuojamos tinklo plėtros keliamų pavojų. Siekiama šių pagrindinių tikslų:

- sudaryti sutartis su naujais mazgais, numatant prisijungiančių bibliotekų bendradarbiavimo lygmenį, susijusį tiek su katalogavimu, tiek su dokumentų gaunamumu;

- skatinti vietinių suvestinių duomenų bazių, apimančių bibliografinius ir autoritetinius duomenis, kūrimą;

- tikrinti ir vertinti sertifikuotų bibliotekų valdymo sistemų galimybes valdyti skirtingus bibliotekų profilius vietiniuose mazguose;

- skatinti bibliotekininkų teorinio ir praktinio mokymo veiklą, siekiant sumažinti katalogavimo lygmenų skirtumus tame pačiame mazge.

Numatant bibliografinės apskaitos plėtros perspektyvą, būtina iš naujo įvertinti Italijos nacionalinės bibliotekų

tarnybos naująją infrastruktūrą ir jos lankstumą vietinių sistemų ir kitų bendruomenių atžvilgiu. SBN tobulinama atsižvelgiant į projekto tikslus, kurie numato bibliotekoms

skirtų paslaugų tinklo plėtrą ir skirtingų kultūros paveldo sričių bendradarbiavimą.

Iš anglų kalbos vertė T. Auškalnis

Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą 2009 m. Milane vykusioje 75-ojoje IFLA konferencijoje.